

IKISUTARTINĖS ATSAKOMYBĖS KVALIFIKAVIMO PROBLEMA: SUTARTINĖ,
DELIKVINĖ AR *SUI GENERIS*Dangutė Ambrasienė *
Solveiga Cirtautienė**

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 4587
Elektroninis paštas d.ambrasiene@lat.lt, solveiga.cirtautiene@veto.lt

Pateikta 2008 m. rugsėjo 4 d., parengta spausdinti 2008 m. spalio 20 d.

Santrauka. Straipsnyje lyginamuoju aspektu analizuojama atsakomybės už pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose pažeidimą teisinio kvalifikavimo problema Lietuvoje ir Vakarų Europos šalyse. Išanalizavus ikisutartinių santykių istorinę raidą vakarų Europos šalyse straipsnyje daroma išvada, kad požiūrių įvairovė į ikisutartinės atsakomybės prigimtį ir tikslus lemia teisinio reguliavimo tradicijos, todėl nors ikisutartinės atsakomybės raidos pradžioje siekiant apginti sąžiningą šalį ikisutartiniuose santykiuose buvo taikoma deliktinė atsakomybė, tačiau dėl deliktinės atsakomybės teisinio režimo ypatumų vokiškos tradicijos šalyse išvysčius *culpa in contrahendo* doktriną, ikisutartiniam santykiams pradėtos taikyti *sui generis* arba sutartinės atsakomybės taisyklės. Antrojoje straipsnio dalyje analizuojami sutartinės ir deliktinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose šalininkų argumentai, kuriuos įvertinus daroma išvada, kad tais atvejais, kai asmuo pažeidžia įstatyme numatytą pareigą elgtis sąžiningai, nukentėjusiajam atlyginami pasitikėjimo – negatyvūs nuostoliai, patenkantys į deliktinės atsakomybės interesų apsaugą. Tačiau deliktinės atsakomybės taikymas dėl griežtų įrodinėjimo standartų, ypač tais atvejais, kai sudaroma preliminarinioji sutartis, kai atsakomybės apimtis nustatoma ne tik pagal įstatymą bet ir preliminarinius dokumentus, rodo, kad ikisutartinei atsakomybei taikyti deliktinės atsakomybės taisyklių nepakanka. Kita vertus, subalansuotas sąžiningos šalies teisių apsaugos poreikis ikisutartiniuose santykiuose negali pateisinti ir sutartinės atsakomybės, kaip visavertės atsakomybės formos, taisyklių taikymo ikisutartiniuose santykiuose galimybės. Ši pozicija pagrindžiama tuo, jog esminis požymis, lemiantis šalių santykių, kaip ikisutartinių, kvalifikavimą yra pasikliovimo santykių tarp ginčo šalių konstatavimas. Todėl atsakomybės ikisutartiniuose santykiuose apimtį riboja pasikliovimo nuostoliai. Taigi ikisutartinei atsakomybei nebūdingos tokios sutartinės atsakomybės formos kaip prievolių įvykdymas natūra arba negautos naudos pagal nesudarytą sutartį atlyginimas, todėl ikisutartinė atsakomybė vertintina kaip *sui generis*, t. y. kitokia atsakomybės rūšis, kuriai be išlygų negali būti taikomos nei deliktinės, nei sutartinės atsakomybės taisyklės.

Pagrindinės sąvokos: *culpa in contrahendo*, ikisutartinė atsakomybė, *sui generis*, derybos, pasitikėjimo nuostoliai.

IVADAS

Pastarųjų metų Lietuvos teisės doktrinoje ir praktikoje apie ikisutartinių santykių teisinę reikšmę bei preliminarinių sutarčių vykdymo ypatumus diskutuota nemažai. Tai susiję su tuo, kad preliminarios sutarties institutas ir atsakomybė, pažeidus pareigą elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose, aiškiai įtvirtinta tik naujajame

Civiliniame kodekse (toliau CK), todėl naujo instituto įtvirtinimas lėmė nevienodą jo taikymą ir aiškinimą, ypač dėl praktikoje plačiai naudojamų mokėjimų pagal preliminarinę sutartį galimybės, taip pat dėl preliminariosios sutarties pripažinimo pagrindine praktikos bei atsakomybės pagal preliminarinę sutartį apimties.

Nors teisės doktrinoje preliminariosios sutarties instituto klausimu Lietuvos Aukščiausiam Teismui 2006 m. lapkričio 6 d. priėmus plenarinės sesijos nutarimą civilinėje byloje Nr. 3K-P-382/2006 buvo nemažai diskutuota, tačiau iki šiol nėra aiškios nuomonės, ar atsakomybė neįvykdžius preliminariosios sutarties yra de-

* Mykolo Romerio universiteto Civilinės ir komercinės teisės katedros profesorė.

** Mykolo Romerio universiteto Civilinės ir komercinės teisės katedros lektorė, daktarė.

liktinė, sutartinė ar *sui generis*. Nuostolių atlyginimo ikisutartiniuose santykiuose problematikos tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje sprendimas per nustatymą, kokia civilinė atsakomybė taikytina ikisutartinių santykių pažeidimo atveju, yra aktualus, nes nuo to, kokios atsakomybės – deliktinės, sutartinės ar naujai išvestinės atsakomybės formos, kaip *sui generis*, taisyklės bus taikomos ikisutartiniuose santykiuose, lemia sąlygų, kurioms esant atlyginama žala, nustatymo ypatumus, įrodinėjimo naštos paskirstymą, leidžia apibrėžti atlygintinų nuostolių ribas bei ieškinio senaties terminų skaičiavimo ypatumus, ginčų, kylančių iš tokių santykių, jurisdikcijos bei taikytinos teisės nustatymo klausimus. Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti ikisutartinės atsakomybės prigimtį ir įvertinti, kokia civilinės atsakomybės forma – sutartinė, deliktinė ar *sui generis* yra efektyviausia sąžiningos šalies ikisutartiniuose santykiuose teisių gynimo priemonė.

Straipsnyje taikomi lyginamasis, sisteminis, teleologinis, loginis, kauzalinės analizės bei kiti moksliniai tyrimo metodai.

1. IKISUTARTINĖS ATSAKOMYBĖS KVALIFIKAVIMO PROBLEMA

Istoriškai atsakomybės ikisutartiniuose santykiuose klausimas yra gana naujas, nes susijęs su šalių valios autonomijos doktrina bei sutarčių laisvės principo, suteikiančio kiekvienai šaliai ne tik teisę sudaryti sutartį, bet ir jos nesudaryti, dominavimu civiliniuose teisiniuose santykiuose. Tradiciškai įvairių valstybių teismų praktikoje civilinės apyvartos dalyviai istoriškai buvo orientuojami į laisvę ikisutartiniuose santykiuose be rizikos dėl ikisutartinių santykių pažeidimo, nes pagal klasikinę ofertą ir akcepto taisyklę laikoma, jog nėra sutartinės atsakomybės iki to momento, kol oferta yra akceptuojama, todėl iki akceptavimo oferentas gali bet kada atšaukti savo ofertą. Tai reiškia, kad ikisutartinių santykių šalys gali bet kuriuo metu ir dėl bet kokios priežasties nutraukti derybas ir kad nutrūkusių derybų išlaidos tenka jas patyrusioms šalims. Ši pozicija grindžiama rizikos teorija, pagal kurią kiekvienas bandymas sankcionuoti civilinės apyvartos dalyvių teisinius – *inter alia* ir ikisutartinius santykius, kol nėra delikto arba sutarties pažeidimo, kelia grėsmę fundamentaliai sutarties laisvės principui, gali varžyti šalių apsisprendimo laisvę ir būti kliūtimi rinkos ekonomikai. Todėl iki tol, kol šalių teisiniai santykiai nėra tinkamai formalizuoti, jie neturi jokios teisinės galios ir teisinės reikšmės.

Kita vertus, plėtojantis ir sudėtingėjant civilinės apyvartos santykiams, poreikis reaguoti ir reguliuoti ikisutartinius santykius teisinėmis priemonėmis, ypač jeigu tai susiję su šalių nesąžiningumu, apgaule, konfidencialumo ar preliminarosios sutarties pažeidimais¹, negalėjo būti paneigtas, o klasikinis sutarčių sudarymo proceso teisinio reguliavimo mechanizmas, susidedantis iš ak-

cepto ir ofertos, bei griežta deliktinės atsakomybės sąlygų nustatymo sistema ne visada buvo pakankamai efektyvios priemonės siekiant apginti sąžiningų civilinės apyvartos dalyvių interesus bei užkirsti kelią piktnaudžiavimui teise. Todėl nepaisant skirtingų teisinio reguliavimo tradicijų pripažinta, kad derybų metu šalys negali viena kitos apgaudinėti, o pradėjus derybas turi elgtis sąžiningai, paisydamos ne tik savo, bet ir kitos šalies interesų. Taigi bendro pobūdžio pareigos elgtis sąžiningai doktrina, istoriškai taikyta tik sutartiniuose santykiuose, buvo išplėsta ir ikisutartiniams santykiams, ir šis procesas prasidėjo *extra legem*, t. y. teisės doktrinos ir teismų praktikos būdu.

Bene pirmoji savo teisės sistemoje sąžiningumo pareigą ikisutartiniuose santykiuose pripažino Vokietija, kuriai didelę įtaką padarė XIX a. pabaigoje R. Jheringo išplėta *culpa in contrahendo* (*netinkamo šalių elgesio derybose*) doktrina.² Pagal šią doktriną pradedant derybas dėl sutarties susiklosto specifiniai teisiniai santykiai, kurie įpareigoja šalį būti rūpestingas (angl. *duty of care*). Šios pareigos pažeidimas sudaro *culpa in contrahendo*, pagal kurią kaltoji šalis privalo atlyginti kitai šaliai ikisutartinių santykių pažeidimu padarytą žalą. Šios doktrinos gana nuosekliai laikėsi Vokietijos teismai, pripažinę pareigą elgtis sąžiningai ne tik sutartiniuose, bet ir ikisutartiniuose santykiuose. Po 2001 m. reformos pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose buvo tiesiogiai įtvirtinta ir Vokietijos CK.

Vėliau pareigą elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose bei sankcijų už šios pareigos nevykdymą taikymo galimybę pripažino ir kitų vakarų Europos šalių teismų praktika bei teisės doktrina, teigianti, kad šalių pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose pažeidimas, pradedant derybas be rimtų ketinimų ar nutraukiant jas be rimtos priežasties, taip pat konfidencialumo pareigos pažeidimas gali lemti nesąžiningos šalies atsakomybę. Be to, pripažinta, kad pradėjus derybas šalis sieja specifiniais – pasitikėjimo santykiais, kurie reikalauja abipusio sąžiningumo viena kitos atžvilgiu.³ Pvz., Italijos CK 1337 straipsnis įpareigoja šalį derėtis sąžiningai (angl. *in good faith*) prieš atšaukiant ofertą, todėl oferentas yra atsakingas už nuostolius, kurie atsiranda priešingai šaliai. Ispanijos CK 7(1) straipsnyje ikisutartinė atsakomybė taip pat grindžiama sąžiningumu (angl. *good faith*). Pareigą elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose įtvirtina Graikijos CK 197 str. ir Portugalijos CK 227 str. Prancūzijos ir kitų šalių, kurių civilinės teisės raidai turėjo įtakos Napoleono civilinis kodeksas, teisės aktai, nors tiesiogiai įtvirtina pareigą elgtis sąžiningai tik sutartiniuose santykiuose (pvz., Prancūzijos CK 1134 str.), tačiau galimybę atlyginti žalą, padarytą ikisutartiniuose santykiuose, pripažįsta teismų praktika, taikydama deliktinės atsakomybės taisyklę (pvz., pagal Prancūzijos CK 1382 str.), jei pažeidžiama pareiga elg-

¹ Precontractual liability and preliminary agreements: fair dealing and failed negotiations. *Columbia Law Review*, Vol. 87. No. 2. 1987. P. 221–222.

² Rudolf von Ihering *Culpa in Contrahendo, oder Schädenersatz bei nichtigen oder nicht zur Perfection gelangten Verträgen. Gesammelte Aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts*, I. 1881.

³ Saleilles *De la responsabilité precontractuelle*, 6 *Revue Trimestrielle de Droit Civil* 697. 1907.

tis sąžiningai derybų metu ar pareiga nepiktnaudžiauti savo teise.

Bendrosios teisės sistemos šalyse didžiausią įtaką sutarčių sudarymo procesui turėjo sutarčių objektyvizacijos teorija, teikianti prioritetą ne tikriesiems šalių ketinimams, bet šalių valios išraiškai, todėl šiose šalyse kontinentinei teisei būdinga *culpa in contrahendo* doktrina nepripažįstama. Bendrosios teisės sistemos šalyse nėra numatyta jokių specialių pareigų šalims ikisutartiniuose santykiuose, nes laikoma, kad kiekviena derybų šalis gali nutraukti derybas bet kuriame etape iki sutarties sudarymo ir kad kiekvienai šaliai tenka jos pačios derybų procese patirtos išlaidos. Tai nereiškia, kad sąžininga ikisutartinių santykių šalis iš viso nėra ginama, nes pasitelkus atskirus deliktus ikisutartiniuose santykiuose nukentėjusioji šalis gali reikalauti atlyginti nuostolius, pvz., nesąžiningai šaliai gali būti taikoma atsakomybė, jei sąžininga derybų šalis įrodo melagingumą antrosios šalies, kuri leido kontrahentui patikėti, kad sutartis bus sudaryta ir dėl to jis patyrė nuostolius, taip pat kai nustatomos visos delikto dėl konfidencialumo pareigos pažeidimo sąlygos ir pan.⁴

Tarptautinės privatinės teisės vienodinimo šaltiniuose taip pat keliama pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose ir šios pareigos nevykdymas lemia nesąžiningos šalies atsakomybę, pvz., Europos sutarčių teisės principų 2.301 straipsnis⁵, įvardytas kaip „Sąžiningumui prieštaraujančios derybos“ (angl. *Negotiations Contrary to Good Faith*) numato, kad šalys yra laisvos derėtis ir nėra atsakingos, jei sutartis nėra sudaryta. Tačiau šią šalių laisvę riboja 2 ir 3 to paties straipsnio dalys, numatančios, kad šalis, kuri derėjosi arba nutraukė derybas prieštaraujant sąžiningumui ar sąžiningai dalykinei praktikai, yra atsakinga už antrosios šalies praradimus. Iš esmės analogiškos nuostatos yra įtvirtintos ir UNIDROIT 2.15 straipsnyje⁶. Pripažįstama, kad sąžiningumui ar sąžiningai dalykinei praktikai prieštarauja tokie šalių veiksmai, kai šalis pradeda ar tęsia derybas be realaus ketinimo sudaryti sutartį su antrąja šalimi. Atsakomybės pagrindas tokiais atvejais – antrosios šalies klaidinimas dėl sutarties sudarymo.⁷

Vakarų Europos šalių teisinio reguliavimo ir teismų praktikos analizė leidžia išskirti šiuos su pareigos elgtis sąžiningai derybų metu pažeidimo nustatymu susijusius aspektus:

Pirma, subjektyviosios valios faktorių, kai asmuo, kuris pradeda derybas be rimtų ketinimų sudaryti sutartį, gali būti įpareigotas atlyginti nuostolius, nes laikoma, kad šalis turi informuoti kontrahentą, kad ji iš tiesų neketina sudaryti sutarties, t. y. civilinės atsakomybės taikymui reikalaujama nustatyti, kad šalis, pradėjusi derybas, iš anksto neketino sudaryti sutarties (tokios pozici-

jos laikomasi Italijoje, Danijoje, Švedijoje, Vokietijoje, Izraelyje, Šveicarijoje ir JAV).

Antra, objektyviosios valios faktorių, kai atsakinga yra pripažįstama šalis, kuri suteikė galimybę patikėti, jog yra pasirengusi sudaryti sutartį, o vėliau be rimtos priežasties nutraukia derybas, t. y. atsakomybę lemia nukentėjusios šalies pozicija sutartinių santykių atžvilgiu, nes pareiga elgtis sąžiningai apima ne tik draudimą nepradėti derybų be rimtų ketinimų, bet ir paisyti kitos šalies interesų ir nenutraukti derybų be rimtos priežasties (šios pozicijos laikomasi Prancūzijoje, Danijoje, Vokietijoje, Portugalijoje, Italijoje ir kt.).

Trečia, su sąžiningumo imperatyvu ikisutartiniuose santykiuose yra susijusi ir konfidencialumo pareiga. Pvz., Europos sutarčių teisės principų 2.302 straipsnis „Konfidencialumo pažeidimas“ (atitinkamai UNIDROIT 2.16 str.) aptaria šalių pareigą ikisutartiniuose santykiuose – saugoti konfidencialią informaciją, kuri buvo gauta šalims derantis dėl sutarties sudarymo, t. y. ikisutartinių santykių etape. Šiuose straipsniuose nurodyta: jei viena šalis derybų metu suteikia kitai konfidencialią informaciją, ši įpareigojama jos neatskleisti ir nenaudoti savo tikslais nepaisant to, ar bus sudaryta sutartis, ar ne. Šios pareigos pažeidimas lemia žalos bei neteisėtai gautos naudos priteisimą nukentėjusiajai šaliai. Konfidencialumo pareiga įtvirtinta daugelio Europos Sąjungos valstybių teisės aktuose: Danijos, Italijos, Olandijos, Graikijos, Belgijos ir kt. Konfidencialumo pareigos pažeidimas gali lemti šalių atsakomybę ir pagal Prancūzijos bei Liuksemburgo teismų praktiką. Vokietijoje, Austrijoje ir Portugalijoje konfidencialumo pareigos pažeidimas vertintinas kaip rūpestingumo standarto ikisutartiniuose santykiuose neatitikimas, lemiantis atsakomybę. Bendrosios teisės sistemos šalių teismai taip pat pripažįsta: jei gauta informacija yra konfidenciali, jos negalima naudoti negarbingai, todėl konfidencialumo pareigos pažeidimas gali lemti deliktinę atsakomybę.

Nors dėl to, kaip gali pasireikšti nesąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose, sudarantis pagrindo taikyti atsakomybę, ginčų iš esmės nekyla, tačiau dėl to, kokios atsakomybės taisyklės taikomos ir kokie nuostoliai atlyginami ikisutartiniuose santykiuose, vieningos nuomonės nėra. Skirtingų valstybių doktrinos bei teismų praktika pažeidus ikisutartinis santykius numato skirtingą – deliktinę, sutartinę arba *sui generis* atsakomybę. Pvz., kai kuriose šalyse, pažeidus ikisutartinius santykius, nesąžiningai šaliai atsakomybė taikoma pagal deliktinės atsakomybės taisyklės, atlyginant nukentėjusiajai šaliai jos patirtus tiesioginius ir netiesioginius nuostolius (Prancūzija). Pažymėtina, kad Prancūzijos ir Belgijos teismų praktikoje skirtumas tarp tiesioginių išlaidų ir negautos naudos dažnai nedaromas, todėl žalos atlyginimą ikisutartiniuose santykiuose gali sudaryti ne tik tiesioginiai nuostoliai, bet ir tikėtina nauda, kurią šalis tikėjosi gauti pagal nesudarytą su kontrahentu sutartį. Tokia nuostolių atlyginimo koncepcija daugiau būdinga toms šalims, kurios ikisutartiniams santykiams taiko sutartinės atsakomybės taisyklės, pagal kurias, pažeidus pareigą elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose, teismai gali įpareigoti ne tik atlyginti tiesioginius nuo-

⁴ Principles of European Contact Law, ed. by Ole Lando and Hugh Beale. Pats I and II. P. 190–195

⁵ Principles of European Contact Law, ed. by Ole Lando and Hugh Beale. Pats I and II. P. 190–195

⁶ Unidroit Principles of International Commercial Contracts 2004 <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/main.htm>> [žiūrėta 2008 08 10].

⁷ Principles of European Contact Law, ed. by Ole Lando and Hugh Beale. Pats I and II. P. 190–195

stolius, bet ir įpareigoti ikisutartinius santykius nutraukusią šalį tęsti derybas arba sudaryti sutartį (pvz., Danija) ar netgi priteisti negautą naudą (pvz., Olandija). Kai kuriose šalyse, nepaisant to, kad ikisutartiniai santykiai kvalifikuojami kaip sutartiniai ar kvazisutartiniai, ikisutartinių santykių pažeidimo atveju šalių tikėta gauti pagal nesudarytą sutartį nauda neatlyginama, o atlyginami tiesioginiai bei pasitikėjimo nuostoliai, pasireiškiantys prarastos galimybės pinigine verte, taip pat nesąžiningos šalies neteisėtai gauta nauda, pvz., kurią gavo konfidencialumo pareigą pažeidusi šalis, naudodama ją savo tikslais, net jeigu nukentėjusioji šalis nepatyrė nuostolių (pvz., Vokietija, Austrija, Šveicarija ir pan.). Todėl tik tais atvejais, kai pripažįstama, kad tarp šalių pasirašyti preliminarūs dokumentai dėl įsipareigojimo sudaryti sutartį ateityje atitinka esminius pagrindinės sutarties požymius, šalys gali būti įpareigosotos tokią sutartį sudaryti. Kita vertus, tokia praktika yra itin reta ir nevykdant preliminarųjų sutarčių nukentėjusiajai šaliai atlyginami tik jos patirti tiesioginiai ir netiesioginiai nuostoliai.

Analizuojant Lietuvos teisinio reguliavimo, teisės doktrinos ir teisminės praktikos raidą ikisutartiniuose santykiuose matyti, kad Lietuvoje prieš įsigaliojant 2000 m. CK nebuvo specialių normų, reglamentuojančių ikisutartinius santykius ir ikisutartinę civilinę atsakomybę, nors realiame gyvenime gana dažnai buvo sudarinėjamos vadinamosios rankpinigių sutartys dėl nekilnojamojo turto ateityje įsigijimo; be to, tiek teisminė, tiek ir notarinė praktika toleravo tokių sutarčių užtikrinimą rankpinigiais, kurie tapdavo išieškotinais nuostoliais atsisakius sudaryti pagrindinę sutartį. Nuo 2001 m. liepos 1 d. CK 6.98 straipsnio 2 dalis, o prieš jam įsigaliojant ir teisminė praktika⁸ draudžia preliminarąją sutartį užtikrinti rankpinigiais.

Teisės doktrinoje dar prieš parengiant 2000 m. CK buvo nurodoma, kad sprendžiant klausimą dėl civilinės atsakomybės rūšies, kai ikisutartinių santykių pažeidimu vienai iš šalių padaroma žala, esminiu kriterijumi turėtų būti laikomas požymis, nusakantis buvo ar nebuvo pažeistos bendro pobūdžio teisės normos, taikomos visiems teisiniams santykiams. Jei pažeidžiama pareiga elgtis sąžiningai ar pareiga nepiktnaudžiauti savo teise ir nedaryti savo veiksmais žalos kitam asmeniui, taikoma deliktinė atsakomybė, nes tokios pareigos, būdamos bendro pobūdžio, yra taikomos ir sutartiniais, ir nesutartiniais santykiams. Lietuvos teisės doktrinoje buvo pažymima, kad tuo atveju, kai šalys ikisutartinių santykių metu įsipareigoja atlikti tam tikrus veiksmus ar jų neatlikti viena kitos atžvilgiu, tai žala, padaryta pažeidus šiuos įsipareigojimus, turėtų būti atlyginama ne pagal deliktinės, bet pagal sutartinės atsakomybės taisykles⁹.

Pagal galiojantį Lietuvos CK ikisutartiniai santykiai grindžiami šalių laisvomis derybomis, tačiau sąžiningumo (CK 6.163 str.) bei konfidencialumo pareigų (CK 6.164 str.) pažeidimas suteikia teisę į nuostolių at-

lyginimą. Be to, ikisutartiniams santykiams priskiriama ir preliminarioji sutartis (CK 6.165 str.), t. y. ikisutartinis dokumentas, pasirašytas šalių ir esantis rimtų šalių ketinimų sudaryti sutartį įrodymas.

Reglamentavus ikisutartinių santykių bei preliminariosios sutarties įtvirtinimą CK, ikisutartinė atsakomybė teismų praktikoje buvo kvalifikuojama kaip deliktinė, pvz., dar Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gruodžio 12 d. nutartyje¹⁰ įvertinus, kad trišalis susitarimas dėl būsimo buto pirkimo-pardavimo, turint tikslą ateityje sudaryti pirkimo-pardavimo sutartį yra preliminarus susitarimas, ieškovei žala dėl pagrindinės sutarties nesudarymo buvo priteista vadovaujantis deliktinės atsakomybės taisyklėmis. Vėlesnė teismų praktika kito ir tapo akivaizdžiai prieštaringa ankstesniajai: preliminarajai sutarčiai pradėtos taikyti sutarčių aiškinimo taisyklės, sandorio negaliojimo pagrindai ir prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonės.¹¹ Negana to, ginčų, kuriuose nevienodai buvo vertinami ieškovų reikalavimai pripažinti preliminarąją sutartį pagrindine ir įpareigoti atsakovą įforminti sutartį pagal CK 6.309 str., gausa¹² leidžia teigti, kad sąžiningos šalies teisių apsauga nevykdant preliminariosios sutarties peržengė deliktinės atsakomybės taikymo ribas ir įgijo sutartinės atsakomybės taikymo požymių, sukėlusią diskusiją teisės doktrinoje dėl ikisutartinės atsakomybės, kuriai taikomos sutartinės atsakomybės taisyklės, kvalifikavimo galimybės. Pvz., byloje, kurioje buvo sprendžiamas klausimas, ar šalių ikisutartiniai santykiai gali būti kvalifikuojami kaip sutartiniai, taip pat kokius aspektus apima pareiga elgtis sąžiningai vykstant deryboms bei kokia yra šalių atsakomybės ikisutartiniuose santykiuose apimtis, kasacinis teismas konstatavo, kad sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose apima keletą svarbių pareigų. Pirmą, šaliai draudžiama vesti derybas, jeigu ji apskritai neketina sudaryti sutarties. Antra, nors ir nėra šalių pareigos sudaryti sutartį, tačiau sąžiningumas reikalauja, kad toli pažengusios derybos nebūtų nutrauktos be svarbios priežasties. Šioje byloje teismas pabrėžė, kad draudimas nutraukti toli pažengusias derybas paaiškinamas tuo, jog tokiose derybose viena ar kita šalis jau turi visiškai pagrįstą pagrindą tikėtis, jog priešingos šalies ketinimai yra rimti ir sutartis tikrai bus sudaryta, todėl pagal CK 6.163 straipsnio 3 dalį šalis, kuri derybų metu elgiasi nesąžiningai, privalo atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius. Esminis kriterijus, kuriuo vadovaujantis byloje buvo spęsta, ar ikisutartinių santykių šaliai taikoma atsakomybė ir kokia yra atsakomybės apimtis, buvo tas, ar derybas be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis savo elgesiu sukūrė ar ne kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir

¹⁰ LAT 2002 m. gruodžio 12 d. nutartis c. b. Nr. 3K-7-1156/2002.

¹¹ LAT 2006 m. spalio 18 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-511/2006, 2006 m. spalio 18 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-522/2006, 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c. b. Nr. 3K-P-382/2006, 2008 m. birželio 17 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-333/2008; 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-497/2007 ir kt.

¹² LAT 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-620/2006; 2006 m. vasario 15 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-124/2006; 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-621/2005; 2005 m. balandžio 20 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-225/2005; 2005 m. sausio 5 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-11/2005.

⁸ LAT 2000 m. vasario 2 d. nutartis c. b. Nr. 3K-7-23/2000.

⁹ V. Mikelėnas. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Justitia, 1995. P. 47–48.

įsitikinimą, jog sutartis tikrai bus sudaryta. Teismas sprendė, kad tokiu atveju, jeigu ši aplinkybė nustatoma, laikoma, kad nesąžininga šalis turi kitai šaliai atlyginti nuostolius, kuriuos sudaro derybų metu turėtos išlaidos bei prarastos galimybės pinigine vertė¹³.

Panašios pozicijos buvo laikomasi ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutarime¹⁴, kuriame buvo išdėstyta pozicija dėl santykių kvalifikavimo tarp šalių (kai sudaroma preliminarioji sutartis), dėl skirtumų tarp pagrindinės ir preliminariosios sutarties bei dėl atsakomybės apimties jos neįvykdžius. Šiame nutarime, pasirėmus kitų vakarų Europos šalių praktika bei tarptautinės privatinės teisės vienodinimo šaltiniais, pripažinta galimybė neįvykdžius preliminariosios sutarties atlyginti nukentėjusiajai šaliai ne tik tiesiogines išlaidas, bet ir pasitikėjimo nuostolius. Be to, byloje konstatuota, kad nesąžiningai ikisutartinių santykių šaliai iš savo neteisėto elgesio gavus naudos, sąžininga šių santykių šalis gali reikalauti pripažinti šią naudą jos patirtais nuostoliais, nes faktiškai nesąžiningos šalies gauta nauda ir yra sąžiningos šalies patirti nuostoliai.

Detaliau neanalizuojant teismo argumentų dėl šių nuostolių taikymo pagrindų, kurių nevienodas aiškinimas teismų praktikoje iki šiol kelia abejonų dėl jų paskirties tinkamo supratimo, norėtusi atkreipti dėmesį, kad šiose ir vėlesnėse nutartyse nevykdant preliminariosios sutarties aiškios nuostatos, ar atsakomybė už pareigos elgtis sąžiningai pažeidimą yra sutartinė, ar deliktinė, nėra. Analizuojant Lietuvos teismų praktiką norėtusi atkreipti dėmesį į šiuos aspektus, leidžiančius daryti išvadą, kad Lietuvos teisinio reguliavimo sąlygomis už pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose pažeidimą negali būti be išlygų taikoma nei deliktinė, nei sutartinė atsakomybė, ir kad tokiu atveju padarytas pažeidimas turi būti kvalifikuojamas kaip atskira atsakomybės rūšis.

Pirma, preliminarąją sutartimi laikomas šalių susitarimas, pagal kurį jame aptartomis sąlygomis šalys įsipareigoja ateityje sudaryti kitą – pagrindinę – sutartį (CK 6.165 straipsnio 1 dalis). Pagal CK 6.165 straipsnyje įtvirtintą preliminariosios sutarties sampratą galima išskirti tokius šios sutarties bruožus: 1) aiškus šalių susitarimas ateityje sudaryti kitą – pagrindinę – sutartį; 2) šalių susitarimas dėl būsimos pagrindinės sutarties dalyko ir esminių pagrindinės sutarties sąlygų aptarimas; 3) terminas, per kurį turi būti sudaryta pagrindinė sutartis; 4) šio susitarimo įforminimas rašytine forma. Kilus ginčui dėl preliminariosios sutarties kvalifikavimo teismų praktikoje, preliminariosios ir pagrindinės sutarties skiriamieji bruožai vertinami atsižvelgiant į tai, kad vienas iš pagrindinių kriterijų atskiriant šias dvi sutartis yra tas, kad preliminariojoje sutartyje negali būti prievolės objekto kaip tos turtinės vertybės, dėl kurios šalys sudaro pagrindinę sutartį. Preliminariosios sutarties objektas yra būsimą pagrindinę sutartį, o toks objektas nepripažįstamas civilinių teisių objektu turtinių teisių požiūriu.

Todėl preliminari sutartis vertintina kaip organizacinė sutartis, priskirtina ikisutartinių santykių stadijai.

Antra, tais atvejais, kai būtina atskirti preliminarąją sutartį nuo pagrindinės, dėl kurios šalys galėjo tartis preliminariojoje sutartyje, teismų praktikoje lemiamą reikšmę turi susitarimą sudariusių šalių valia. Kadangi pagrindinė preliminariosios sutarties sąlyga, skirianti ją nuo pagrindinės sutarties, – aiškiai išreikštas ar akivaizdžiai numanomas šalių įsipareigojimas ateityje sudaryti pagrindinę sutartį, todėl nustačius tokias aplinkybes turi būti konstatuojamas ikisutartinių santykių etapas ir preliminariosios sutarties sudarymo faktas.

Trečia, klausimas dėl to, ar tarp šalių sudaryta preliminarioji, ar pagrindinė sutartis, turi lemiamą reikšmę nustatant atsakomybės apimtį, kai preliminarioji sutartis yra nevykdoma. Konstatavus, kad tarp šalių sudaryta preliminarioji sutartis ir paaiškėjus faktui, jog ji nevykdoma, taikomas CK 6.165 straipsnis, numatantis, kad tokiu atveju, kai nepagrįstai vengiama ar atsisakoma sudaryti pagrindinę sutartį, kaltoji šalis turi atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius. Toks atsakomybės už preliminariosios sutarties nevykdymą reglamentavimas preliminarąją sutartį skiria nuo pagrindinės, nes preliminariosios sutarties, nurodytos CK 6.165 straipsnyje, negalima reikalauti įvykdyti natūra. Be to, šis bruožas skiria preliminarąją sutartį nuo sutarčių, kurias, panašiai kaip preliminarąją sutartį, įsipareigojama sudaryti ateityje, tačiau pradedamas jų vykdymas (CK 6.309, 6.401 straipsniai), taip pat sutarčių su atidedamuoju terminu ar atidedamąja sąlyga, pagal kurias šalių prievolės atsiranda nuo sutarties sudarymo, todėl jos negali būti priversdinai įvykdytos iki sueis tam tikras terminas (CK 6.33 straipsnio 2 dalis) arba atsiras tam tikra sąlyga (CK 1.66, 6.30 straipsniai). Todėl konstatavus, kad sudaryta preliminarioji sutartis, ieškovo reikalavimas įvykdyti prievolę natūra, t. y. sudaryti sutartį, atmetamas. Dėl šių priežasčių laikoma, kad preliminarioji sutartis negali būti patvirtina remiantis CK 1.93 straipsnio 4 dalimi ir jai nėra pagrindo taikyti CK 6.309 straipsnio 3 dalį. Be to, preliminariosioms sutartims netaikomi tam tikri reikalavimai, įstatymų numatyti pagrindinėms sutartims, pavyzdžiui, sudarant preliminarąją sutartį dėl būsimos daiktinių teisių į nekilnojamąjį daiktą perleidimo nereikalaujama notarinės sandorio formos, kaip būtų sudarant pagrindinę sutartį, taip pat nereikalaujama ir rašytinio sutuoktinio sutikimo.¹⁵

Ketvirta, pripažįstama, kad preliminariojoje sutartyje galima susitarti dėl įvairių prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonių, nes laikoma, kad sutarčių laisvės principas leidžia šalims susitarti dėl bet kokių sąlygų (taip pat ir dėl mokėjimo), neprieštarujančių imperatyvioms įstatymo normoms, viešajai tvarkai ir gerai moralei. Be to, preliminarajai sutarčiai taikomi sandorio negaliojimo, nutraukimo, atleidimo nuo atsakomybės pagrindai bei sutarčių aiškinimo taisyklės.

Penkta, tuo atveju, kai preliminarioji sutartis neįgyvendinama ir pagrindinė sutartis nesudaroma, pasibaigus preliminariojoje sutartyje nustatytam terminui pa-

¹³ LAT 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b., Nr. 3K-3-38/2005.

¹⁴ LAT 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c. b. Nr. 3K-P-382/2006.

¹⁵ LAT 2008 m. rugpjūčio 11 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-366/2008.

grindinei sutarčiai sudaryti, prievolė sudaryti sutartį pasibaigia, todėl kilus šalių ginčui dėl pinigų, gautų pagal preliminariąją sutartį, gražinimo laikoma, kad pinigai perduoti (gauti) be įstatyme ar sutartyje nustatyto pagrindo, taigi perduota kitai šaliai pinigų suma gali būti išreikalauta remiantis CK 6.237 straipsniu.¹⁶

Šešta, neįvykdžius preliminarosios sutarties, t. y. nesudarius pagrindinės sutarties, atsakomybė dėl nuostolių atlyginimo gali kilti tik tuo atveju, jeigu atsisakyta sudaryti pagrindinę sutartį nepagrįstai ir ši atsakomybė gali būti taikoma tai šaliai, kuri kalta dėl atsisakymo ją sudaryti. Todėl sprendžiant klausimą dėl nuostolių, atsiradusių dėl preliminarosios sutarties nevykdymo, atlyginimo, teismų praktikoje taikomos šios sąlygos: turi būti nustatoma, ar derybos dėl pagrindinės sutarties sudarymo buvo nutrauktos, ar jos buvo nutrauktos be pakankamo pagrindo, ar kita šalis turėjo pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, kad sutartis bus sudaryta.¹⁷ Be to, CK 6.163 straipsnio 3 dalies bei CK 6.165 straipsnio 4 dalies nuostatos taip pat nustato nuostolių atlyginimo galimybę už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą, todėl sprendžiant ginčą būtina įvertinti, ar derybas vedusios šalys laikėsi sąžiningumo principo, ir nustatyti dėl kurios šalies kaltės sutartis nebuvo sudaryta ir ar ši šalis savo elgesiu sukūrė kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, jog sutartis bus sudaryta.

Septinta, Lietuvos teismų praktika leidžia daryti išvadą, kad nuostoliai pagal CK 6.163 bei 6.165 straipsnius apima negatyvius (angl. *negative interest*) bei pasitikėjimo (angl. *reliance interest*) nuostolius, t. y. sąžiningos sutarties šalies turėtas išlaidas bei prarastos galimybės piniginę vertę.

Aštunta, vertinant atsakomybės pagal preliminariąją sutartį apimtį ir nuostolių atlyginimo galimybę teismų praktikoje pabrėžiama, kad sudarius preliminariąją sutartį nėra visiškai aišku, ar sutartis bus sudaryta ateityje, todėl sprendžiant atsakomybės ikisutartiniuose santykiuose klausimą teisiškai reikšminga tai, kad asmuo, sudarydamas preliminariąją sutartį, turi prisiimti riziką, jog pagrindinė sutartis gali būti nesudaryta, ir veikti apdairiai.

Apibendrinant Lietuvos teismų praktiką galima daryti išvadą, kad sprendžiant dėl ikisutartinių santykių teisinio kvalifikavimo esminę reikšmę turi šalių valia. Konstatavus, kad šalis sieja ikisutartiniai teisiniai santykiai, atsakomybės apimtį lemia ikisutartinių santykių stadija: kai preliminarioji sutartis nesudaroma, taikoma deliktinė atsakomybė pagal CK 6.163 straipsnio 3 dalį, o kai sudaroma preliminarioji sutartis, nesąžiningos sutarties šalies atsakomybės apimtis nustatoma pagal CK 6.165 straipsnio 4 dalį bei preliminarosios sutarties nuostatas. Nors pastarųjų metų teismų praktikoje atsakomybė už ikisutartinių santykių pažeidimą nėra tiesiogiai įvardyta sutartine, deliktine ar kvazisutartine, tačiau kaip esminį požymį, lemiantį šalių santykių, kaip ikisutartinių, kvalifikavimą ir pažeidus šiuos santykius atsa-

komybės apimties nustatymą, teismų praktikoje pripažinus pasiklovimo santykių egzistavimą tarp ginčo šalių ir pasitikėjimo sužlugdymą, atsakomybė ikisutartiniuose santykiuose vertintina kaip *sui generis*, t. y. kitokia atsakomybės rūšis, kuriai negali būti taikomos be išimčių nei deliktinės, nei sutartinės atsakomybės taisyklės.

2. IKISUTARTINĖS, KAIP *SUI GENERIS* ATSAKOMYBĖS, PAGRINDIMAS

Pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose gali būti kildinama iš sutartinio pobūdžio aiškiai išreikštų arba numanomų prievolių teisinių santykių tarp derybų šalių. Galima laikyti, kad pareiga elgtis sąžiningai kyla iš ikisutartinių santykių šalių tarpusavio pasitikėjimo, įpareigojančio paisyti kitos šalies interesų (pvz., šios pozicijos laikomasi Vokietijoje ir Šveicarijoje) arba kad derybų šalies atsakomybė už aplaidumą ir nesąžiningumą ikisutartiniuose santykiuose yra pagrįsta deliktu, pasireiškiančiu bendro pobūdžio pareigos elgtis sąžiningai ir rūpestingai pažeidimu (pvz., šios pozicijos laikomasi Prancūzijoje). Nepaisant požiūrių skirtumų, iš esmės visose šalyse nesąžiningas šalių elgesys ikisutartiniuose santykiuose yra netoleruojamas ir atsakomybė už pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose pažeidimą pripažįstama, tačiau ji grindžiama skirtingais pagrindais. Pvz., jeigu bankas patvirtina, kad duos verslininkui paskolą verslo projektui įgyvendinti, tačiau jį parengus paskolos neduoda, Vokietijoje ir Šveicarijoje bankui gali būti taikoma atsakomybė už pareigos elgtis sąžiningai pažeidimą ikisutartiniuose santykiuose pagal *culpa in contrahendo* doktriną. Didžiojoje Britanijoje banko atsakomybė gali būti grindžiama neatsargumo deliktu (angl. *negligence*), kurio pagrindu atlyginami nuostoliai, patirti dėl kalto klaidingo patvirtinimo, kurį davė profesionalas ir kuriuo ieškovas turėjo pagrįstą tikėti.¹⁸ Prancūzijoje būtų taikoma deliktinė atsakomybė už bendro pobūdžio pareigos elgtis sąžiningai pažeidimą, tačiau vokiškos tradicijos šalyse deliktinės atsakomybės taikymas akivaizdžiai keltų sunkumų, nes ekonominiai nuostoliai deliktinėje teisėje paprastai priteisiami tik už tyčinius veiksmus.

Vertinant, kokios priežastys lemia skirtingą atsakomybės ikisutartiniuose santykiuose kvalifikavimą, reikėtų pradėti nuo to, kad tradiciškai deliktinės ir sutartinės atsakomybės taikymo galimybę lemia aplinkybė, ar šalis sieja prievoliškai teisiniai santykiai. Be to, ar tam tikri faktiniai šalių santykiai gali būti kvalifikuojami kaip teisinės reikšmės turintys santykiai, kurie suteiktų teisę tokius santykius pažeidus nukentėjusiajai šaliai reikalauti atlyginti nuostolius, priklauso nuo teisinio reguliavimo tradicijų bei ikisutartinių teisinių santykių stadijos, t. y. kiek toli pažengusios yra šalių derybos, pvz., ar sudaryta preliminarioji sutartis, ar ne.

Konkrečios situacijos aplinkybių reikšmę ikisutartiniuose santykiuose galima pailiustruoti keliais pavyz-

¹⁶ LAT 2003 m. rugsėjo 10 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-809/2003, 2006 m. vasario 15 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-124/2006.

¹⁷ LAT 2007 m. gegužės 28 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-209/2007.

¹⁸ H. Kotz. Precontractual Duties of Disclosure: a Comparative and Economic perspective. *European Journal of Law and Economics*, 9, 2000. Kluwer Academic Publishers <www.myuu.nl> [žiūrėta 2008 08 10].

džiais. Pvz., jei oferentas, skelbdamas konkursą, pateikia pasiūlymą akceptantui atlikti tam tikrus darbus, o kita šalis šį pasiūlymą priima bei parengusi jį pagal oferento nurodytas sąlygas jam pateikia, tačiau šis atsisako akceptą priimti neva dėl to, kad akceptas pateiktas pavėluotai, oferentui taikoma sutartinė atsakomybė, todėl akceptantui gali būti atlyginami ne tik dėl pasirengimo akceptui patirti nuostoliai, bet ir prarastos galimybės pagal nesudarytą su oferentu sutartį pinigine vertė (angl. *loss of a chance*). Tačiau jei oferentas, skelbdamas konkursą, pateikia pasiūlymą akceptantui atlikti tam tikrus darbus, nors finansavimo šiam projektui įgyvendinti dar neturi, o kita šalis šį pasiūlymą priima bei parengusi jį pagal oferento nurodytas sąlygas pateikia oferentui, tačiau šis su juo atsisako sudaryti sutartį, nes finansavimą projektui įgyvendinti gavo vėliau su sąlyga, kad piniginės lėšos bus skiriamos tik nustatytus reikalavimus turinčiam subjektui, kurių akceptantas neatitinka, laikoma, kad pažeistas akceptanto pasitikėjimas ir jam turi būti atlyginama ne prarastos galimybės atlikti darbus pagal nesudarytą sutartį pinigine vertė, bet pasitikėjimo nuostoliai.¹⁹

Vertinant ikisutartinių santykių stadijos kvalifikuojant teisinius santykius reikšmę, pažymėtina, kad tose šalyse, kuriose tradiciškai ikisutartiniuose santykiuose taikoma deliktinė atsakomybė, pirmiausia nustatoma, ar tarp šalių yra pasirašyta preliminarinioji sutartis, ar kitoks dokumentas, patvirtinantis šalių išipareigojimus viena kitai, leidžiantis daryti išvadą, kad šalis sieja prievolinius teisinius santykius. Tokiu atveju taikoma ne deliktinė, o sutartinė atsakomybė. Kita vertus, sutartinės atsakomybės formos, kaip reikalavimas įvykdyti prievolę natūra ar negautos naudos išieškojimas, gali būti taikomos tik tada, kai atitinkamus faktinius šalių santykius galima kvalifikuoti kaip sutartinius, o ne ikisutartinius. Be to, tam, kad preliminarinioji sutartis būtų pagrindas sutartinei atsakomybei taikyti, turi būti nustatytas aiškus šalių ketinimas dėl išipareigojančio tokio susitarimo pobūdžio, kurio turinys turi būti pakankamai aiškus ir apibrėžtas. Pažymėtina ir tai, kad įvairūs šalių ketinimų protokolai, kuriais išforminamos atskirų ikisutartinių santykių stadijos, pvz., ribojantys galimybę nutraukti derybas ar išipareigojantys vykstant deryboms nesitarti dėl to paties sandorio su trečiaisiais asmenimis, ar išipareigojantys atlyginti derybų metu patirtas išlaidas, paprastai turi mažesnę reikšmę, todėl sprendžiant, ar tokie susitarimai gali būti priverstinai įvykdomi, kaip kitos sutartys, esminę reikšmę turį šalių valia dėl tokių susitarimų turinio ir galios.

¹⁹ Prarastos galimybės pinigine vertė kaip pasitikėjimo nuostoliai ikisutartinės atsakomybės atveju ir prarastos galimybės pagal nesudarytą pagrindinę sutartį vertė neturėtų būti sutapatinamos, nes pasitikėjimo nuostoliais siekiama gražinti nukentėjusiąją šalį į tokią padėtį lyg sutartis tarp šalių iš viso būtų buvusi nesudaryta, o negautos naudos pagal sutartį išieškojimas yra viena iš sutartinės atsakomybės formų, kuria siekiama apsaugoti pozityvų nukentėjusios šalies interesą, užtikrinant sutartinių išipareigojimų vykdymą. Plačiau apie šiuos nuostolius skirtumus žr., pvz., A. Ivanauskas. Prarastos galimybės pinigine vertė. *Justitia*. 2007. Nr. 1. UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių principų 2.1.15 str. komentarą <<http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13637&x=1>> [žiūrėta 2008 08 10].

Ikisutartinių santykių stadiją, kaip vieną iš esminių požymių vertinant, ar atsakomybė yra deliktinė, ar sutartinė, pripažįsta ir Europos Teisingumo Teismas. Pvz., vienoje byloje, kurioje buvo spęstas klausimas, ar bylos dėl ikisutartinės atsakomybės už pareigos elgtis sąžiningai pažeidimą nutraukus derybas taikymo spęstinos pagal Briuselio konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo 5 (3) straipsnį, kaip susijusios su deliktinės ir kvazideliktinės atsakomybės taikymu, ar pagal 5(1) straipsnį, kaip susijusios su sutartinės atsakomybės taikymu. Teismas konstatavo, kad minėtoje byloje buvo pažeista bendro pobūdžio pareiga elgtis sąžiningai, kuri nustatyta įstatymu, todėl nesant savanoriškai prisiimtoms prievolės laikoma, kad byla patenka į Briuselio konvencijos 5(3) straipsnio, reglamentuojančio santykius, susijusius su deliktais ir kvazideliktais, teisinio reguliavimo sritį, tačiau jeigu įvertinus aplinkybes būtų nustatyta, kad ir esant ikisutartiniams santykiams jau egzistuoja konkretus vienos šalies prisiimtas išipareigojimas kitai šaliai, atsakomybės klausimas būtų sprendžiamas pagal sutartinės atsakomybės taisykles.²⁰

Ikisutartinės, kaip deliktinės atsakomybės, šalininkų teigimu, pagal sutarčių teisėje galiojantį kartinį sutarčių laisvės principą, šalys yra laisvos pradėti derybas ir neatsako už tai, kad nepasiekiamas šalių susitarimas, t. y. šalys turi teisę ne tik nuspręsti, su kuo pradėti derybas dėl sutarties sudarymo, bet ir nutraukti pradėtas derybas. Remdamiesi šiuo argumentu tokios pozicijos šalininkai daro išvadą, jog prievolė elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose yra deliktinė ir šios pareigos nevykdymas lemia deliktinės atsakomybės taikymą, nes pareiga atlyginti nuostolius už šios pareigos pažeidimą kyla ne iš sutarties, o iš įstatymo. Kita vertus, pripažinus, kad šalis ikisutartiniuose santykiuose sieja specifinius pasitikėjimo prievolinius teisinius santykius, ypač tais atvejais, kai šalys sudaro preliminarinį sutartį, aki-vaizdžiai kyla klausimas, ar sutartinės atsakomybės taikymas tokiais atvejais nebūtų priimtinesnis ir efektyvesnis.

Sutartinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose šalininkai dažniausiai remiasi ikisutartinių santykių, kaip specifinių prievolinių santykių, grindžiamų pasitikėjimu, pripažinimo bei sąžiningos šalies teisių apsaugos efektyvumo poreikio argumentais. Laikantis šios pozicijos, tais atvejais, kai nustatoma, kad šalis sieja pasitikėjimo teisinius santykius, deliktinės atsakomybės taikymas yra nepakankamas. Juolab, kaip buvo minėta, deliktinės atsakomybės taikymo sąlygos kai kuriose šalyse yra gana griežtos ir ne visada gali būti vertinamos kaip pakankamai veiksmingos ginant sąžiningą šalį. Pvz., su tokia situacija susiduriama Vokietijoje, nes, kitaip nei Prancūzijoje (kurioje problemų taikyti deliktinę atsakomybę dėl liberalios šios atsakomybės formos taikymo praktikos iš esmės nėra), šioje šalyje deliktinės atsakomybės taikymą sunkina itin griežtas požiūris

²⁰ Europos Teisingumo Teismo 2002 m. rugsėjo 17 d. sprendimas byloje C-334/00, *Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA v. Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH (HWS)* (2002), ECR I-07357.

į deliktinės atsakomybės sąlygų nustatymą, pvz., neteisėtumas, kaip deliktinės atsakomybės sąlyga, siejamas su teisės saugomų interesų (kaip sveikata, gyvybė, laisvė, turtas ir kt.), išvardytų CK 823 straipsnyje, pažeidimu, todėl nuostolių ikisutartiniuose santykiuose atlyginimo klausimas gana sudėtingas. Be to, Vokietijos teismų praktika nepripažįsta galimybės atlyginti ekonominius nuostolius nenustačius tyčios. Deliktinės atsakomybės taikymą kai kuriose šalyse apunkina siauras nuostolių deliktinėje teisėje aiškinimas (nuostoliai tradiciškai suprantami kaip turto netekimas, sveikatos sužalojimas ar gyvybės atėmimas), be to, problemų kelia ir priežastinio ryšio nustatymo procesas, nes ieškoviui reikia įrodyti, kad jo patirti ekonominiai nuostoliai nėra pernelyg nutolę nuo atsakovo nesąžiningų veiksmų, o tai pagrįsti gana sudėtinga. Negana to, problemų gali kelti ir kaltės, kaip deliktinės atsakomybės sąlygos, nustatymas, nes įrodyti kaltę deliktinėje teisėje taip pat yra ieškovo pareiga. Tokių sunkumų neturėtų kilti taikant sutartinės atsakomybės taisykles, nes nustačius sutartinių santykių pažeidimo faktą bei sutartį pažeidusią šalį, jos kaltė būtų preziumuojama, be to, pareiga įrodyti, jog nuostoliai, atsiradę dėl nutrikusių derybų, nėra susiję su ieškovo ir atsakovo ikisutartiniais santykiais, tektų atsakovui.

Minėta, kad bendrosios teisės sistemos šalyse, kuriose ikisutartinės atsakomybės taikymo galimybė iš principo nepripažįstama, sąžiningos derybų šalies interesai gali būti ginami atskirais deliktai, pvz., apgaule (angl. *deceit*), neatsargumu (angl. *negligence*) ar pasitikėjimo sužlugdymu (angl. *breach of confidence*), tačiau nukentėjusiajai šaliai įrodyti nurodytų deliktų taikymo sąlygas yra sunku. Pvz., apgaulės delikto taikymui reikia įrodyti ne tik kitos derybų šalies ketinimą padaryti nuostolių, bet ir ketinimą apgauti. Neatsargumo delikto atveju susiduriama su pareiga įrodyti egzistavus atsakovo rūpestingumo pareigą ieškoviui (angl. *duty of care*), kad atsakovo elgesys konkrečioje situacijoje neatitiko rūpestingo asmens standarto ir kad sąžiningos šalies patirti nuostoliai nebuvo pernelyg nutolę nuo atsakovo veiksmų (angl. *not too remote*). Sunkumų kelia ir tai, kad šiose šalyse apskritai diskutuojama dėl ekonominių nuostolių, kaip atlygintinų nuostolių rūšies pagal bendrosios teisės sistemos teisę, atlyginimo galimybės.

Sutartinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose šalininkų poziciją iš esmės pagrindžia tai, kad baigiamojoje ikisutartinių santykių stadijoje, ypač kai šalys yra pasirašiusios preliminarąją sutartį, teismas, sprenddamas atsakomybės už ikisutartinių santykių pažeidimą apimties klausimą, vadovaujasi ne tik įstatymu, bet ir šalių pasirašyta preliminarąja sutartimi ar kitais ikisutartiniais dokumentais. Tai akivaizdžiai patvirtina ir Lietuvos teismų praktika, kuri, kaip buvo minėta anksčiau, preliminarajai sutarčiai taiko sutarčių aiškinimo taisykles, sandorio negaliojimo, atleidimo nuo atsakomybės pagrindus, toleruoja prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonių taikymo galimybę ir pan. Taigi vertinant sąžiningos šalies teisių apsaugą efektyvumo aspektu, pozicija, kad ikisutartinių santykių dalyviams turi

būti taikoma sutartinė atsakomybė, taip pat yra racionali ir pagrįsta.

Pažymėtina tai, kad žalos atlyginimo santykių teisiniu reguliavimu siekiama suderinti skirtingus interesus ir ne tik kompensuoti asmeniui padarytą žalą, bet ir pernelyg neišplėsti taikytinos atsakomybės ribų, nepagrįstai varžant civilinės apyvartos santykių dalyvių veikimo laisvę bei rinkos ekonomikos santykius (angl. *floodgate argument*). Todėl ginant sąžiningą šalį ikisutartiniuose santykiuose turėtų būti preciziškai laikomasi sutarčių laisvės principo, kaip pagrindinio asmens saviraiškos ir veikimo laisvės garanto civilinės apyvartos santykiuose. Atsižvelgiant į tai manytina, jog vertinti, ar ikisutartiniams santykiams taikoma sutartinė, ar deliktinė atsakomybė tik per ikisutartinių santykių stadiją ir teisinės apsaugos efektyvumą, neužtenka. Siekiant neperžengti civilinės atsakomybės taikymo ribų tikslinga ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema spręsti nustatant sutartinės ir deliktinės atsakomybės formų teisinės apsaugos apimtį, kuri teisės doktrinoje atskleidžiama analizuojant dviejų lygių normas – pirmines bei antrines.

Pirminėmis teisės normomis apibrėžiama įstatymo saugomų teisių ir interesų teisinės apsaugos apimtis. Deliktų teisėje teisės normos generalinio delikto sistemoje remiasi bendra nuostata, įpareigojančia asmenis elgtis atidžiai ir rūpestingai bei draudžiančia daryti žalą, o sutartinėje teisėje teisės normos nukreiptos į konkrečių teisių ir pareigų nustatymą sutarties šalims. Deliktų teisės pareigos kyla iš įstatymo, o sutartinės teisės ir pareigos – iš sutarties. Deliktų teisės normų taikymas dažniausiai siejamas su įstatymo nustatyto juridinio fakto atsiradimu – žalos padarymu, tuo tarpu sutartinė atsakomybė sutartinių prievolių šalims taikoma tik šalims išreikšus ir suderinus valią dėl vienokių ar kitokių sutartinių teisinių santykių. Sutartinės atsakomybės atveju nukentėjusiai šaliai užtenka įrodyti tik tai, kad sutartis neįvykdyta arba ji įvykdyta netinkamai, o deliktinės atsakomybės atveju nukentėjusiai šaliai taikomi gana griežti žalos bei kitų civilinės atsakomybės sąlygų įrodinėjimo standartai.

Antrinės teisės normos susijusios su atsakomybės priemonėmis bei žalos atlyginimu pažeidus pirmines teisės normas. Esminis skirtumas čia susijęs su saugomo intereso prigimtimi. Pagal bendrą taisyklę, nevykdant sutarties nukentėjusiajai šaliai turi būti kompensuota tokiu būdu ir tiek, kiek ji būtų gavusi, jei sutartis būtų tinkamai įvykdyta, t. y. įstatymu saugomas šalies interesas gauti tai, ko ji negavo pagal sutartį. Tai reiškia, kad sutarčių teisė saugo pozityvųjį interesą arba lūkesčių interesą (angl. *expectation interest*). Iš čia kyla ir esminė sutarčių teisėje nukentėjusios šalies teisių gynimo priemonė – reikalavimas įvykdyti sutartį natūra arba reikalavimas ekvivalentaus nuostolių atlyginimo, kuris būtų lygus lauktam rezultatui. Tuo tarpu deliktinės atsakomybės atveju žalos atlyginimas nukreiptas į šalies gražinimą į tokią padėtį, kokiaje ji buvo prieš teisių pažeidimą (*status quo*), t. y. remiamasi nuostata, kad šaliai reikia kompensuoti tai, ką ji prarado. Taigi deliktų teisė saugo negatyvųjį interesą (angl. *negative interest*).

Šie interesai – pozityvūs ir negatyvūs – atspindi dvi skirtingas funkcijas: sutarčių teise siekiama užtikrinti pažadų (sutarčių įsipareigojimų) vykdymą ir taip padėti šaliai gauti siekiamą naudą, o deliktų teise siekiama išlaikyti *status quo* ar taip atlyginti nuostolius. Kitaip tariant, sutarčių teise siekiama per mainus padidinti asmeninę gerovę, o deliktų teise siekiama išlaikyti esamą asmens gerovę.

Vertinant nuostolių rūšių ir kriterijų, taikytinų juos įrodinėjant (atlyginant), taikymą ikisutartiniuose santykiuose, pažymėtina, kad ikisutartiniai santykiai yra specifiniai. Pvz., jau minėta, kad pagal Lietuvos CK 6.163 straipsnio 2 dalį šalys yra laisvos derėtis ir neatsako už tai, kad nepasiekiamas susitarimas. Todėl laikoma, kad ir baigiamajame ikisutartinių santykių etape – sudarant preliminariąją sutartį – dar nėra visiško tikrumo, ar bus sudaryta ir vykdyta pagrindinė sutartis, ar ne, nes vienos ar kitos situacijos susiklostymą gali lemti įvairios aplinkybės. Todėl teisinės apsaugos apimtį ikisutartiniuose santykiuose, pateisinančiuose ikisutartinės atsakomybės taikymą, lemia tai, kad ikisutartiniais santykiais sukuriama šalių tarpusavio pasitikėjimas, todėl nesudarius pagrindinės sutarties, šalims atlyginami nuostoliai ne už pareigos sudaryti sutartį pažeidimą, bet už pasitikėjimo sužlugdymą. Todėl ikisutartinių santykių atveju atlyginami pasitikėjimo nuostoliai (*angl. reliance damages*), kuriais siekiama šalių grąžinti į buvusią padėtį ta apimtimi, kiek jos netekta dėl pasitikėjimo, t. y. siekiama šalių grąžinti į tokią padėtį, kokia būtų buvusi, jeigu derybų iš viso nebūtų buvę. Tai reiškia, kad ikisutartiniuose santykiuose pasitikėjimo prievolės pažeidimo pasekmės patenka į deliktų teisės saugomo intereso apimtį.

Pažymėtina ir tai, kad atsižvelgiant į ikisutartinių santykių stadiją, atsakomybės už pasitikėjimo sužlugdymą ikisutartiniuose santykiuose apimtį gali lemti ne tik įstatymas, bet ir preliminariosios sutarties ar kitokio pobūdžio šalių pasirašyto derybų dokumento nuostatos. Todėl pripažinus galimybę preliminariojoje sutartyje susitarti dėl avanso ar prievolės įvykdymo užtikrinimo priemonių, ikisutartiniai santykiai įgyja sutartinių santykių pobūdį, tačiau sutartinės atsakomybės principai, nukreipti į tokio dydžio nuostolių atlyginimą, kiek naudos šalis tikėjosi pagal pagrindinę sutartį, įskaitant prievolės įvykdymą natūra, dėl teisės saugomo intereso ikisutartiniuose santykiuose ribotos apimtys negali būti taikoma visa apimtimi, nes pagal įstatymą, pasibaigus preliminariojoje sutartyje nustatytam terminui sudaryti pagrindinę sutartį, prievolė sudaryti pagrindinę sutartį pasibaigia, todėl tokios sutartinės atsakomybės formos, kaip prievolės įvykdymas natūra ar negauta nauda pagal nesudarytą pagrindinę sutartį, neturėtų būti atlyginama.

Sutartinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose šalininkų teigimu, tai nepaneigia galimybės taikyti ikisutartiniais santykiams sutartinės atsakomybės taisyklių su tam tikromis išimtimis. Tačiau tokia pozicija kelia tam tikrų abejonių. Pirma, kyla šios pozicijos suderinamumo su sutarčių laisvės principu problema; antra, pripažinus, kad iki pat pagrindinės sutarties sudarymo nėra aišku, ar pagrindinė sutartis bus sudaryta, rizika, kad sutarties nesudarymo nuostoliai tenka

juos patyrusioms šalims, yra pateisinama ir kur kas didesnė, nei sudarius pagrindinę sutartį; trečia, sudarius sutartį galioja bendras principas – sutarties reikia laikytis (*lot. pacta sunt servanda*), todėl sutarties nevykdymas, kitaip nei deliktinės atsakomybės atveju, lemia ne šalių grąžinimą į buvusią padėtį, bet į tokią, lyg sutartis būtų įvykdyta, t. y. į pozityvaus intereso patenkinimą. Pasibaigus preliminariosios sutarties terminui, prievolė ją įvykdyti pasibaigia, tačiau dėl kaltosios šalies veiksmų ar neveikimo atsiranda pareiga atlyginti nuostolius, kurių apimtį lemia preliminariosios sutarties prigimtis – pasitikėjimo sugriovimas. Taigi lyginant preliminariosios ir pagrindinės sutarties nevykdymo pasekmes, reikia turėti galvoje, kad pirmuoju atveju kompensuojamas neigiamas interesas (interesas sudaryti pagrindinę sutartį), antruoju – pozityvus interesas, kad kontrahentas vykdytų savo sutartinę prievolę. Todėl galima būtų teigti, kad nevykdant preliminariosios sutarties nuostoliai yra mažesni nei pažeidus pagrindinę sutartį. Ketvirta, tai, kad nevykdant preliminariosios sutarties ar kitaip nutraukus derybas negalima reikalauti įvykdyti prievolę natūra ar negautos naudos pagal pagrindinę sutartį, paneigia sutartinės atsakomybės, kurios teisinės apsaugos apimtį matuojama pagal prarasto lūkesčio (*angl. expectation interest*) kriterijų, taikymo galimybę. Priešinga situacija lemtų teismo pareigą kiekvienoje konkrečioje byloje ieškoti argumentų, kodėl nustačius visas sutartinės atsakomybės sąlygas negali būti priteisiami tokio dydžio nuostoliai, kurie būtų lygūs tai naudai, kurios buvo tikėtasi gauti sudarius pagrindinę sutartį.²¹

Apibendrinant galima teigti, kad tose šalyse, kuriose pareiga elgtis sąžiningai kyla iš įstatymo, pažeidus šią pareigą atlyginami pasitikėjimo nuostoliai, patenkančys į deliktinės atsakomybės interesų apsaugą, todėl išvada, jog už šios pareigos nevykdymą taikoma deliktinė atsakomybė, yra logiška ir pagrįsta. Tačiau tose šalyse, kuriose deliktinei atsakomybei taikyti keliamos griežtos sąlygos, sąžiningos šalies interesų apsauga reikalauja papildomo teisinio reguliavimo, kuris, viena vertus, liberalizuotų atsakomybės sąlygų nustatymą, o kita vertus, leistų atsižvelgti ir į šalių valią, pvz., išreikštą preliminariojoje sutartyje, kuri padėtų nustatyti šalių pasitikėjimo santykių laipsnį ir pobūdį bei leistų taikyti papildomas atsakomybės, neteisėtai nutraukus derybas, formas (netesybas, baudas ir kt.). Tokiu atveju atsakomybės apimtį būtų vertintina ne tik pagal įstatymą, bet ir pagal minėtas kitas svarbias aplinkybes, kurių atsiradimui įtaką laisva valia daro pačios šalys. Kita vertus, sąžiningos šalies efektyvios apsaugos poreikis negali visiškai pateisinti sutartinės atsakomybės taisyklių taikymo galimybės ikisutartiniuose santykiuose netgi tais atvejais, jeigu sudaroma preliminarioji sutartis, nes preliminariosios sutarties nevykdymo pasekmės (tarp jų ir prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimas) visada priklauso nuo konkrečių individualios preliminariosios sutarties ypatumų, jos sudarymo aplinkybių, tikslų, objekto, dėl kurio tariamasi, specifikos, taip pat teisingu-

²¹ Žr., pvz., LAT 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-585/2006.

mo, sąžiningumo, sąžiningos dalykinės praktikos ir protingumo kriterijų.

Autorių teigimu, anksčiau atlikta sutartinės ir deliktinės atsakomybės taikymo ikisutartiniuose santykiuose analizė dar kartą patvirtina, jog šiandieninio teisinio reguliavimo sąlygomis esminis požymis, lemiantis šalių santykių, kaip ikisutartinių, kvalifikavimą ir pažeidus šiuos santykius – atsakomybės apimtį nustatymą, yra pasikliovimo santykių tarp šalių pripažinimas, todėl ir atsakomybė ikisutartiniuose santykiuose vertintina kaip savarankiška atsakomybės rūšis – *sui generis*, t. y. kitokia atsakomybės rūšis, kurios taikymo apimtį lemia dėl pasitikėjimo teisinių santykių pažeidimo atsiradę nuostoliai, todėl jai negali būti iki galo taikomos nei deliktinės, nei sutartinės atsakomybės taisyklės.

IŠVADOS

Iš esmės visose vakarų Europos šalyse nesąžiningas šalių elgesys ikisutartiniuose santykiuose yra sankcionuojamas ir atsakomybė už pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose pažeidimą pripažįstama. Tačiau vienos nuomonės, kokios atsakomybės taisyklės taikomos ir kokie nuostoliai atlyginami pažeidus ikisutartinius santykius, nėra. Skirtingų valstybių doktrinos bei teismų praktika pažeidus ikisutartinis santykius numato skirtingą – deliktinę, sutartinę arba *sui generis* atsakomybę. Skirtumus iš esmės lemia skirtingos šalių teisinio reguliavimo tradicijos.

Tais atvejais, kai asmuo pažeidžia įstatyme numatytą pareigą elgtis sąžiningai ir rūpestingai, tačiau jos nepaisydamas savo veiksmais padaro žalos kitam asmeniui, tam asmeniui atlyginami pasitikėjimo – negatyvūs nuostoliai, patenkantys į deliktinės atsakomybės interesų apsaugą. Kita vertus, įvertinus sąžiningos ikisutartinių santykių šalies teisių apsaugos efektyvumą taikant deliktinės atsakomybės taisykles matyti, kad tose šalyse, kuriose deliktinei atsakomybei taikyti keliamos griežtos sąlygos, sąžiningos šalies interesų apsauga reikalauja papildomo teisinio reguliavimo, viena vertus, liberalizuojančio atsakomybės sąlygų nustatymą, kita vertus, esminės reikšmės suteikiančio šalių valiai, kuri išreiškiama sudarant preliminarįją sutartį ir šalims joje nustatant abipusio pasitikėjimo santykių laipsnį ir pobūdį. Tokiu atveju, pažeidus ikisutartinius santykius ir sprendžiant klausimą dėl atsakomybės apimtį vertinimo, būtų remiamasi ne tik įstatymu, bet įtakos turėtų ir šalių išreikšta valia.

Sąžiningos šalies teisių apsaugos poreikis ikisutartiniuose santykiuose negali pateisinti ir sutartinės atsakomybės, kaip vienintelės ir visavertės atsakomybės formos, taisyklių taikymo ikisutartiniuose santykiuose galimybės. Tokia pozicija grindžiama argumentu, jog esant ikisutartiniams santykiams teisės saugomo intereso apimtį, nulemta pasitikėjimo santykių apsaugos, nepatenka į sutartinės atsakomybės teisės saugomo lūkesčio intereso apimtį, kuris yra pagrindas reikalauti įvykdyti prievolę natūra bei pagal sutartį išieškoti negautą naudą.

Lietuvos teisinio reguliavimo ir teismų praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad esminis požymis, lemiantis šalių santykių, kaip ikisutartinių, kvalifikavimą ir pažeidus šiuos santykius – atsakomybės apimtį nustatymą, yra pasikliovimo santykių tarp ginčo šalių konstatavimas. Todėl atsakomybės ikisutartiniuose santykiuose apimtį riboja pasikliovimo nuostoliai, o ikisutartinė atsakomybė vertintina kaip *sui generis*, t. y. kitokia atsakomybės rūšis, kuriai be išlygų negali būti taikomos nei deliktinės, nei sutartinės atsakomybės taisyklės.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*. 1992. Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000. Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002. Nr. 36-1340.

Teismų praktika

1. LAT 2000 m. vasario 2 d. nutartis c. b. Nr. 3K-7-23/2000.
2. LAT 2002 m. gruodžio 12 d. nutartis c. b. Nr. 3K-7-1156/2002.
3. LAT 2003 m. rugsėjo 10 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-809/2003.
4. LAT 2005 m. balandžio 20 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-225/2005.
5. LAT 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-38/2005.
6. LAT 2005 m. sausio 5 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-11/2005.
7. LAT 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-621/2005.
8. LAT 2006 m. vasario 15 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-124/2006.
9. LAT 2006 m. spalio 18 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-511/2006.
10. LAT 2006 m. spalio 18 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-522/2006.
11. LAT 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c. b. Nr. 3K-P-382/2006.
12. LAT 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimas c. b. Nr. 3K-P-382/2006.
13. LAT 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-620/2006.
14. LAT 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-585/2006.
15. LAT 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-585/2006.
16. LAT 2007 m. gegužės 28 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-209/2007.
17. LAT 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-497/2007 ir kt.
18. LAT 2008 m. birželio 17 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-333/2008.
19. LAT 2008 m. rugpjūčio 11 d. nutartis c. b. Nr. 3K-3-366/2008.
20. Europos Teisingumo Teismo 2002 m. rugsėjo 17 d. sprendimas byloje C-334/00, Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA v. Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH, (HWS) (2002), ECR I-07357

Specialioji literatūra

1. Florence, C. *Pre-contractual obligations in France and the United States: a comparative analysis*, Athenes, Guordia, 2004 <http://digitalcommons.law.uga.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1010&context=stu_llm> [žiūrėta 2008 08 10].
2. Farnsworth, E. A. *Precontractual Liability and Preliminary Agreements: Fair Dealing and Failed Negotiations*, 87 Colum. L. Rev. 217 (1987), 219 p.
3. Goode, R. M. *Formation of Contract and precontractual liability: Hart*, 2003.
4. Gedeikis, M.; Bliuvaitė, S. Preliminariojo sutartis. *Justitia*. 2005. Nr. 3(57).
5. Ivanauskas, A. Prarastos galimybės piniginių vertė. *Justitia*. 2007. Nr. 1.
6. Kotz, H. Precontractual Duties of Disclosure: a Comparative and Economic perspective. *European Journal of Law and Economics*, 2000. 9. Kluwer Academic Publishers <www.myuu.nl> [žiūrėta 2008 08 10].
7. Kucher, A. N. *Pre-contractual liability: protecting the rights of the parties engaged in negotiations* <<http://www.nyulawglobal.com/fellowsscholars/forums/papers/Kucherpaper.pdf>> [žiūrėta 2008 08 10].
8. Markesinis, B. *The German law of contract*. Oregon: Hart, 2006.
9. Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Justitia, 1995. P. 47–48.
10. Novoa, R. *Culpa in Contrahendo: a Comparative Law Study: Chilean Law and the United Nations Convention on Contracts for the International Sales of Goods (CISG)*, *Arizona Journal of International & Comparative Law*. 2005. Vol. 22. No. 3. P. 586, citata tekste: International Chamber of Commerce, Formation of Contracts and Pre-contractual Liability 69 (1990).
11. Kessler, F. Fine, E. *Culpa in Contrahendo, Bargaining in Good Faith, and Freedom of Contract: a Comparative Study*, 77 Harv. L. Rev. 401 (1964). P. 401.
12. Papirtis, L. V. Preliminarioji sutartis. *Jurisprudencija*. 2002. Nr. 28(20).
13. *Precontractual liability and preliminary agreements: fair dealing and failed negotiations*. Columbia Law Review. Vol. 87. No. 2. P. 221–222.
14. *Principles of European Contract Law*, ed. by Ole Lando and Hugh Beale. Pats I and II. P. 190–195.
15. Rudolf von Iering *Culpa in Contrahendo, oder Schädnersatz bei nichtigen oder nicht zur Perfection gelangten Verträgen. Gesammelte Aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts*, I. 1881.
16. Saleilles De la responsabilité precontractuelle, 6 Revue Trimestrielle de Droit Civil 697.
17. The Interaction of Contract Law and Tort and Property Law in Europe. Ch.Bar, U. Drobnig, Sellier. *European law Publisher*, 2004.
18. *Unidroit Principles of International Commercial Contracts* 2004 <<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/main.htm>> [žiūrėta 2008 08 10].

THE PROBLEM OF THE NATURE OF PRE-CONTRACTUAL LIABILITY FOR BREACH OF CONTRACT: CONTRACTUAL, TORT OR SUI GENERIS

Dangutė Ambrasienė*
Solveiga Cirtautienė**

Summary

The recent Lithuanian legal doctrine and court practice shows discrepancies in cases dealing with pre-contractual liability. There is no consensus on this issue in the legal writings as well. Opinions vary especially on the question of which type of liability rules - contractual, tort or sui generis - should be applied in the case of breaking off negotiations in bad faith. In this article the authors argue that in order to ensure legal certainty and stability it is necessary to establish clear scope of pre-contractual liability and to identify precisely the liability rules which apply in such cases. Research on the historical developments on pre-contractual liability in different European countries shows that most legal systems recognize the need to govern the parties' relations at the contract formation stage. However, until today legal systems vary on the approaches towards it, especially in respect of its scope and on the way it should be imposed: some civil law jurisdictions generally recognize this duty as a general principle of law, and some of them provide for specific provisions establishing its framework.

In the second part of this article it is discussed whether the rule requiring the parties to negotiate in good faith and the claim for pre-contractual liability of a defendant is a matter of tort, contract or quasi-contract. The authors argue that in order to qualify pre-contractual liability it is necessary to identify the nature of negotiations and the factors determining the scope of liability for their breach. Taking into account the specific legal rules on obligations of parties in pre-contractual relationships established in the Civil Code of Lithuania, as well as the current court practice on this issue, the authors conclude that there is no sufficient justification to apply in full contractual or tort legal regimes for the pre-contractual stage. Firstly, an ultimate factor determining the establishment of liability in pre-contractual stage is reliance between the negotiating parties. It is recognised that in such relations the aggrieved party may recover only the expenses incurred during the negotiations and the lost opportunity to conclude another contract with a third person (a so-called reliance or negative interest), but it is not possible to claim the profit which would have resulted had the original contract been concluded (a so-called expectation or positive interest). It proves that there is not enough ground to qualify pre-contractual liability as contractual. Otherwise, it is possible to violate the parties' autonomy and their freedom of contract. Only if the relations of the parties may be qualified as contractual, will all the remedies for breach of contract be available to them, including the remedy of the right of performance. Secondly, under a general rule, an understanding that negotiations involve inevitable risk and that the parties are free to contract means that no responsibility could be established. Therefore, the proper question to ask is whether at the end of the negotiations the parties have concluded a contract.

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Civil and Commercial law, professor.

** Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Civil and Commercial law, lecturer, doctor.

Only if a contract is formed, the courts will focus on the contract to understand the relations and obligations between the parties. In case of ambiguity, the court may analyze other evidence. If no contract is formed, the obligations between the parties usually have to be treated under tort law. However, a tort regime sometimes is not sufficient for the protection of the interest of the aggrieved party. Besides, when the parties conclude a preliminary agreement the extent of liability is set not only by the rules of the statute but also by the preliminary agreement of the parties. Lastly, having identified that liability during the pre-contractual stage is based on the idea that during the negotiations the parties establish legal relations based on reliance which is protected by law, it is concluded that in Lithuanian legal system pre-contractual liability should be qualified as a separate *sui generis*- kind of liability.

Keywords: *culpa in contrahendo*, pre-contractual liability, *sui generis*, negotiations, reliance damages.